

Marta Zbrzeźniak

PODSUMOWANIE DZIAŁALNOŚCI ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OLSZTYNIE W 2018 ROKU¹

W roku sprawozdawczym Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO) realizowało planowane zadania statutowe. Do archiwum przyjęto w formie nabytków 20.949 jednostek archiwalnych, w tym materiały archiwalne przekazane przez archiwa państwowe w Gdańsku, Malborku, Szczecinie i Archiwum Główne Akt Dawnych w ramach scalania zasobu. W I kwartale 2018 roku zakończono skontrum zasobu zlikwidowanego Oddziału APO w Nidzicy oraz zewidencjonowano ten zasób w systemie ZoSIA. Trwały także prace inwentaryzacyjne oraz prace związane z modyfikacją opisów jednostek archiwalnych w systemie ZoSIA. Łącznie wprowadzono 75.741 nowych opisów jednostek.

Z przyjemnością odnotowujemy wzrost liczby odwiedzających Pracownię Naukową oraz zgłaszanych tematów badawczych. W 2018 roku wśród zgłoszeń użytkowników dominowały zagadnienia dotyczące badań naukowych, poszukiwań genealogicznych, badań regionalnych oraz związane z kwestiami urzędowymi i własnościowymi. Do najczęściej udostępnianych archiwaliów należały m.in. archiwa rodzinne rodów Prus Wschodnich, Uniwersytetu Albrechta w Królewcu, akta miejskie, parafialne, sądowe, USC, akta urzędów katastralnych, komitetów powiatowych i miejskich Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, gminnych rad narodowych, gminy żydowskiej w Królewcu, Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie, Centralnego Związku Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, Wojewódzkiego Biura Projektów „Miastoprojekt” w Olsztynie, Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Olsztynie, Kuratorium Okręgu Szkolnego Olsztyńskiego w Olsztynie oraz Biura Wystaw Artystycznych w Olsztynie.

Rok 2018 w życiu APO upłynął przede wszystkim pod znakiem obchodów 70-lecia istnienia instytucji. W dniu 19 września 2018 roku w budynku Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (dalej: UWM) w Olsz-

---

¹ Tekst został przygotowany na podstawie *Sprawozdania z działalności Archiwum Państwowego w Olsztynie w 2018 roku*, udostępnionego na stronie Biuletynu Informacji Publicznej.

tynie odbyły się uroczystości jubileuszowe, którym towarzyszyła konferencja poświęcona dziejom olsztyńskiego archiwum. Historię APO w swych wystąpieniach przybliżyli: dr Mariusz Korejwo, kierownik Oddziału I – Nadzoru Archiwalnego APO, Anna Karpińska, była dyrektor APO oraz prof. Janusz Jasiński, badacz regionu i wieloletni użytkownik archiwum. O nowych wyzwaniach stojących przed olsztyńską placówką w dobie cyfryzacji i internetu opowiedziała Romualda Piotrkiewicz, kierownik Oddziału II – Opracowania Zasobu APO. Kolejnym punktem uroczystości była promocja publikacji *Filigrany w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie* autorstwa Andrzeja Ulewicza z Oddziału V – Konserwacji Archiwaliów APO oraz dr. inż. Józefa Dąbrowskiego, związanego z Instytutem Papiernictwa i Poligrafii na Wydziale Zarządzania i Inżynierii Produkcji Politechniki Łódzkiej. W trakcie uroczystości miała również miejsce prezentacja serwisu *Atlas Warmii i Mazur*, wojewódzkiego portalu informacji przestrzennych, której dokonał Jerzy Kowalczyk, kierownik Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej. Obchodom jubileuszowym towarzyszyła wystawa przygotowana przez pracowników APO, na której przedstawiono najcenniejsze archiwalia, m.in. plany założen ogrodowych autorstwa Johanna Larassa oraz nabytki kartograficzne. Zaproszeni goście mieli także możliwość poznania przebiegu etapów poszczególnych prac konserwatorskich oraz uzyskania informacji związanych z działalnością edukacyjną APO.

Uroczystości jubileuszowe zorganizowane w dniu 19 września 2018 roku zaszczylicili swoją obecnością: Dyrektor Naczelny Archiwów Państwowych dr Wojciech Woźniak, Kinga Suplicka, dyrektor generalna z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, wicewojewoda warmińsko-mazurski Sławomir Sadowski, marszałek województwa Miron Sycz, prezydent Olsztyna Piotr Grzymowicz, rektor UWM prof. Ryszard J. Górecki, prof. Mieczysław Jagłowski (prodziekan ds. nauki Wydziału Humanistycznego UWM), dr hab. Irena Makarczyk (dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Humanistycznego UWM), prof. Wojciech Maksymowicz (prorektor ds. Collegium Medicum UWM), prof. Jerzy Jaroszewski (prorektor ds. nauki UWM), prof. Mirosław Gronowicz (prorektor ds. ekonomicznych i rozwoju UWM), ks. prof. Mieczysław Różański (pracownik Archiwum Archidiecezji Łódzkiej, dziekan Wydziału Prawa i Administracji UWM).

Wśród gości zaproszonych na jubileusz nie zabrakło również przedstawicieli władz sądowych, policji i wojska. W uroczystościach wzięli udział: Danuta Hryniewicz (prezes Sądu Okręgowego w Olsztynie), prokurator okręgowy Cezary Fiertek, sędzia Mariusz Stachowiak (komisarz wyborczy w Olsztynie), archiwistka Katarzyna Żebrowska-Gieszczyńska (reprezentująca komendanta wojewódzkiego policji Roberta Klimka).

Władze samorządowe i duchowieństwo reprezentowali: dr Janusz Lorenz (senator i były wojewoda, dzięki którego staraniom APO otrzymało Certyfikat

Miejsca Przyjaznego Seniorom), poseł na Sejm RP Andrzej Maciejewski, arcybiskup metropolita warmiński Józef Górzyński, arcybiskup senior Edmund Piszczyński oraz Stanisław Leszek Szatkowski (dyrektor Wojewódzkiego Ośrodka Ruchu Drogowego w Olsztynie). Listy gratulacyjne na ręce dyrektora APO prof. Norberta Kasparaka przesłali posłowie na Sejm RP: Iwona Arent, Anna Wasilewska oraz Jerzy Gosiewski.

Olsztyńskich bibliotekarzy reprezentował Andrzej Marcinkiewicz, dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej oraz Przemysław Zieliński, który pojawił się na uroczystości w imieniu dyrektora Biblioteki UWM dr inż. Scholastyki Baran.

W jubileuszu uczestniczyli również przedstawiciele instytucji kultury i oświaty oraz środowiska naukowego: dyrektor Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego dr Jerzy Kiełbik, Piotr Sułkowski (dyrektor naczelny Filharmonii Warmińsko-Mazurskiej), Anna Cicińska (dyrektor artystyczny Filharmonii Warmińsko-Mazurskiej), dr Kinga Raińska i Anna Gromkowska z Muzeum Warmii i Mazur, Sebastian Nowakowski, reprezentujący prof. Karola Sacewicza (naczelnika Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Olsztynie), kierownik Archiwum i Muzeum UWM Danuta Kasparek wraz z załogą, ks. prof. Andrzej Kopiczko (dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Olsztynie), Anna Mróz z Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej, Anna Kowalewska (dyrektor Wydziału Geodezji i geodeta powiatowy), Zbigniew Marek Hass (p.o. dyrektora Teatru im. Stefana Jaracza), Igor Gumiński (dyrektor Regionalnego Oddziału Telewizji Polskiej), Kornelia Kurowska ze Stowarzyszenia Wspólnota Kulturowa „Borussia”, Joanna Sroka (kierownik Działu Zbiorów Zabytkowych Biblioteki Elbląskiej), Elżbieta Bielinowicz i Paweł Bielinowicz z Akademii Trzeciego Wieku przy Miejskim Ośrodku Kultury w Olsztynie, dr Iwona Liżewska i Joanna Piotrowska z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, a także Krystyna Płocharska oraz Aleksander Bauknecht z Olsztyńskiego Stowarzyszenia Mniejszości Niemieckiej.

Jubileusz 70-lecia APO świętowali z olsztyńskimi archiwistami dyrektorzy i pracownicy archiwów państwowych: Piotr Wierzbicki (Gdańsk), Beata Herdzin (Toruń), Małgorzata Janusz (Malbork), prof. Krzysztof Kowalczyk (Szczecin) wraz z prof. Pawłem Gutem, dr Tomasz Piekarski (Płock), Monika Jurgo-Puszcz (Warszawa), prof. Wojciech Krawczuk (Kraków), Tadeusz Radziwinowicz (Suwałki, Oddział APS w Ełku), Aldona Bagińska (Bydgoszcz), dr Piotr Dymmel (Lublin). Wśród gości nie zabrakło byłych pracowników APO, na czele z najdłużej piastującym stanowisko dyrektora olsztyńskiego archiwum Józefem Judzińskim. W uroczystościach wzięły także udział wnuki śp. Tadeusza Grygiera, dyrektora APO w latach 1950–1966.

Kontynuację wydarzeń związanych z jubileuszem stanowiło spotkanie naukowe, zorganizowane w siedzibie APO w dniu 15 listopada 2018 roku. W trakcie

prelekcji Rafał Gelo, kierownik Sekcji Kwerend APO, przedstawił sylwetki pierwszych dyrektorów i pracowników olsztyńskiego archiwum oraz początki działalności naszej placówki.

W roku ubiegłym APO kontynuowało rozpoczętą współpracę z instytucjami i stowarzyszeniami społeczno-kulturalnymi regionu, nawiązało również nowe kontakty, które zaowocowały kolejnymi inicjatywami o charakterze popularno-naukowym i edukacyjnym.

W 2018 roku archiwum nawiązało współpracę z Diecezją Mazurską Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i Mazurskim Towarzystwem Ewangelickim, włączając się w wydarzenia związane z obchodami „Nocy Muzeów”. Efektem współpracy była wystawa, zorganizowana 19 maja 2018 roku w Kościele Chrystusa Zbawiciela na olsztyńskim Starym Mieście, zatytułowana: „Parafia Ewangelicka w Olsztynie w świetle źródeł archiwalnych”. Zwiedzający mieli okazję zapoznać się m.in. z historią parafii, planami budowy kościoła, domu parafialnego czy nowej plebanii.

W dniu 10 lipca ubiegłego roku APO po raz czwarty gościło na Ogólnopolskim Zlocie Grunwaldzkim, współorganizowanym przez Chorągiew Warmińsko-Mazurską im. Grunwaldu. Harcerze uczestniczący w warsztatach prowadzonych przez olsztyńskich archiwistów mieli okazję poznać tajniki kaligrafii i poćwiczyć sztukę pięknego pisania za pomocą stalówki, obsadki i atramentu.

W dniach 26-27 września 2018 roku APO uczestniczyło w 16. Olsztyńskich Dniach Nauki i Sztuki, organizowanych przez UWM w Olsztynie. W warsztatach kaligraficznych i genealogicznych zorganizowanych w siedzibie APO wzięło udział 80 uczniów z 4 olsztyńskich szkół podstawowych.

Również we wrześniu 2018 roku na Wydziale Humanistycznym UWM w Olsztynie zaprezentowano wystawę poświęconą dziewiętnastowiecznym założeniom dworsko-parkowym Johanna Larassa i jego synów, którzy w latach 1870-1900 należeli praktycznie do monopolistów w zakresie projektowania ogrodów i parków na terenie Prus Wschodnich i Zachodnich.

W dniu 26 października ubiegłego roku w sali konferencyjnej APO została otwarta wystawa „Cmentarze I wojny światowej w byłych Prusach Wschodnich”, przygotowana w oparciu o archiwalia dotyczące nekropolii wojennych.

Efektem aktywności pracowników APO w ramach współpracy z Uniwersytetem Dzieci był cykl spotkań poświęconych życiu szkoły w okresie PRL-u. Zwieńczeniem warsztatów prowadzonych w siedzibie APO była wystawa pt. „Szkola w PRL-u”, przygotowana przez uczestników w zajęć oparciu o materiały archiwalne pochodzące z zasobu APO, głównie kroniki szkolne.

Kontakty nawiązane z dyrekcją i pracownikami Domu Pomocy Społecznej „Laurentius”, umożliwiły przygotowanie serii prelekcji i warsztatów dla pensjonariuszy ośrodka, których głównym założeniem jest popularyzacja wiedzy dotyczącej

Olsztyna, regionu oraz postaci kształtujących na przestrzeni epok życie kulturalno-społeczne miasta.

W 2018 roku archiwum kontynuowało ponadto współpracę w zakresie archiwoznawstwa z Instytutem Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM.

W roku ubiegłym w ramach działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej APO zorganizowało łącznie 41 spotkań, warsztatów i lekcji archiwalnych. Przygotowano 8 wystaw, w tym w ramach obchodów stulecia odzyskania niepodległości. Dzięki wsparciu finansowemu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych zorganizowano wystawę stacjonarną i internetową „100 lat przemian. Olsztyn w latach 1918-2018”, obrazującą przemiany urbanistyczne, jakim było poddawane miasto na przestrzeni stulecia. Dodatkowy element projektu stanowią wirtualne puzzle „Historia Olsztyna w fotografii”, które zostały udostępnione na stronie internetowej APO.

Od kilku lat APO intensywnie popularyzuje swoją działalność za pośrednictwem lokalnej prasy, radia i telewizji oraz strony internetowej. Kontakty z mediami tradycyjnymi oraz wykorzystanie potencjału drzemiącego w mediach społecznościowych mają służyć promowaniu zasobu archiwalnego oraz możliwości jego wszechstronnego wykorzystania. Nasza placówka pragnie jednocześnie prezentować szerokiemu gronu odbiorców obszary działalności, które w świadomości obywateli nie są jednoznacznie kojarzone z pracą archiwisty. Chodzi tu m.in. o działalność edukacyjną, wydawniczą i naukową.

W 2018 roku współpraca z Radiem Olsztyn zaowocowała 30 audycjami radiowymi z udziałem dyrekcji i pracowników APO. Tematyka programów związana była z jubileuszem placówki, historią naszej instytucji, ale również promocją publikacji wydawanych przez archiwum. Wśród zagadnień poruszanych w trakcie nagrań radiowych znalazły się także kwestie związane z coraz popularniejszym prowadzeniem samodzielnych badań genealogicznych swojej rodziny oraz archiwalną ofertą edukacyjną w formie warsztatów i lekcji prowadzonych w siedzibie APO.

Efekt współpracy z Telewizją Kopernik oraz kanałem informacyjnym Olsztyn24.pl stanowią natomiast prezentacje i nagrania związane m.in. z obchodami 70-lecia placówki. W 2018 roku powstało łącznie 7 prezentacji multimedialnych związanych z historią APO oraz zakresem jego aktywności. Jedną z form upamiętnienia jubileuszu stał się również film promocyjny poświęcony olsztyńskiemu archiwum.

W roku ubiegłym APO kontynuowało tradycję prelekcji naukowych poświęconych tematyce historyczno-archiwalnej. W lipcu 2018 roku odbyło się spotkanie prof. Januszem Pezdą z Biblioteki XX. Czartoryskich w Krakowie, pracownikiem Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, badaczem dziejów Biblioteki Polskiej w Paryżu. Wystąpienie poświęcone zostało historii Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz specyfice jej zbiorów. W październiku miała miejsce prelekcja prof.

Witolda Gieszczyńskiego, wykładowcy w Zakładzie Historii XX wieku na Wydziale Humanistycznym UWM, który wystąpił z wykładem monograficznym pt. *Źródła adresowane i nieadresowane w pracy badawczej historyka*. Natomiast w listopadzie ubiegłego roku w siedzibie APO gościliśmy prof. Mirona Wolnego, wykładowcę w Zakładzie Historii Starożytnej i Średniowiecznej na Wydziale Humanistycznym UWM. Barwny i wzbudzający olbrzymie zainteresowanie słuchaczy wykład został poświęcony zasadom funkcjonowania i organizacji archiwów w starożytności.

W ramach Międzynarodowego Dnia Archiwów w dniu 9 czerwca 2018 roku w siedzibie APO odbyła się konferencja pt. „Archiwum Olsztynowi na urodziny. Jubileusz 665-lecia Miasta”. Uczestnicy mieli okazję wysłuchać 6 wystąpień poświęconych historii miasta na przestrzeni kolejnych stuleci. Z tej okazji pracownicy APO zorganizowali wystawę, na której zaprezentowano m.in. plany nekropolii zlokalizowanych w olsztyńskiej dzielnicy Zatorze, mapy oraz fotografie Starego Miasta².

Działalność wydawnicza APO zaowocowała publikacją wysoko ocenianej monografii naukowej *Filigrany w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie* autorstwa Andrzeja Ulewicza oraz dr. inż. Józefa Dąbrowskiego³. Archiwum zostało również współwydawcą publikacji źródłowej *Mazurzy wobec wiary i Kościoła. Ewangelicyzm w relacjach duchownych i nauczycieli w XIX wieku*, opracowanej przez Grzegorza i Małgorzatę Jasińskich. Dzięki wsparciu finansowemu APO w roku ubiegłym publikacji doczekała się także praca Danuty Bogdan i Jerzego Przerackiego pt. *Urzednicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, której współwydawcą jest Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.

Po raz kolejny udało się również uzyskać środki z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, umożliwiające wydanie „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. Archiwum wraz z Ośrodkiem Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich Oddział w Olsztynie w 2018 roku udostępniły czytelnikom kolejne cztery numery kwartalnika naukowego, będącego najlepiej punktowanym periodykiem naukowym w regionie.

W ramach aktywności na polu badań naukowych i popularyzacji wiedzy o roli źródeł archiwalnych, APO stara się włączać w projekty i inicjatywy związane ze wspomnianymi zagadnieniami. W roku ubiegłym pracownicy olsztyńskiej placówki brali udział w przygotowaniu projektu badawczego „Dialog” do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Celem projektu „Archiwum Historii Audiowizualnej Warmii i Mazur. Dialog dla pamięci” miało być utrwalenie świadectw

² Szerz. B. Waclawik, „Archiwum Państwowe Olsztynowi. Jubileusz 665-lecia Miasta”. *Wystawa i konferencja w Archiwum Państwowym w Olsztynie*, Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski, 2018, nr 10, ss. 207–209.

³ Publikacja została dostrzeżona m.in. przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Historyków Papieru (International Association of Paper Historians). Monografia doczekała się również recenzji autorstwa prof. Alicji Strzelczyk-Brząskiewicz, zamieszczonej w cenionym periodyku specjalistycznym „Przegląd Papierniczy” (2019, nr 1, s. 36).

osób związanych z regionem Warmii i Mazur poprzez scalenie rozproszonych zbiorów audiowizualnych. Niezbędny element umożliwiający realizację projektu stanowiło nawiązanie współpracy z kluczowymi instytucjami na Warmii i Mazurach oraz powołanie Archiwum Historii Audiowizualnej Warmii i Mazur (AHA-WiM) przy APO. Przedsięwzięcie miało służyć ratowaniu, a następnie archiwizacji, katalogowaniu, opracowaniu i udostępnianiu zagrożonych zniszczeniem nagrań audio i wideo oraz relacji świadków. Niestety, projekt nie zyskał uznania ze strony decydentów i w roku ubiegłym APO nie otrzymało środków finansowych umożliwiających jego realizację. Bez wątplenia zarówno omawiane przedsięwzięcie, jak również inicjatywy planowane na rok kolejny ukazują ogromny potencjał i możliwości realizowania zadań statutowych archiwum, a przede wszystkim działań związanych z kontynuowaniem przerwanych oraz podejmowaniem nowych wyzwań badawczych w dziedzinie archiwoznawstwa oraz historii regionu.

Od kilku lat dostrzegamy wzrost udziału pracowników APO we władzach i instytucjach naukowych, wśród których można wymienić m.in.: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Oddział w Olsztynie, Radę Naukową czasopisma „Echa Przeszłości”, Radę Naukową Polskiego Słownika Biograficznego, Komitet Nauk Historycznych przy Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN, Zarząd Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. A. Chętnika w Ostrołęce, Radę Naukową Ośrodka Badań Historii Wojskowej przy Muzeum Wojska Polskiego w Białymstoku, Radę Naukową czasopisma „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny”, Kapitułę Nagrody Humanistycznej im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Komisję do Badań Diaspory Polskiej PAU w Krakowie, Radę Naukową czasopisma „Studia do Historii Wojskowości”, Radę Naukową czasopisma „Częstochowskie Teki Historyczne” oraz Zarząd Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Wspomniana aktywność jest w znacznym stopniu związana z uczestnictwem olsztyńskich archiwistów w życiu naukowym. Za pośrednictwem publikacji w formie artykułów, edycji źródłowych, sprawozdań czy recenzji, przybliżają specyfikę zasobu archiwalnego APO, dzielą się doświadczeniem związanym z charakterem wykonywanej pracy oraz samych archiwaliów, którymi dysponuje olsztyńska placówka. Jednak przede wszystkim przybliżają możliwości wykorzystania archiwaliów, prezentują postulaty badawcze oraz efekty prowadzonych badań naukowych, obejmujące głównie źródłoznawstwo, kartografię oraz dzieje regionu w aspekcie społeczno-kulturowym w XIX i XX wieku. W roku ubiegłym ukazało się łącznie 8 publikacji autorstwa pracowników olsztyńskiego archiwum. W 2018 roku odnotowaliśmy również udział w 15 konferencjach, sesjach i sympozjach naukowych z zakresu archiwoznawstwa i konserwacji archiwaliów, historii regionalnej i historii Polski XIX i XX wieku.

W 2019 roku archiwum zamierza realizować działania związane bezpośrednio z obchodami 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości oraz 100-lecia archiwów państwowych, których finalnym efektem będą nowe projekty wydawnicze, edukacyjne i popularno-naukowe.

dr Marta Zbrzeźniak
Archiwum Państwowe w Olsztynie
zbrzezniak.m@gmail.com

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO